

Kakskümmend aastat Riigikogu õiguskomisjoni

Tiina Kärsna, Riigikogu õiguskomisjoni konsultant

Tänavu möödub 20 aastat päevast, kui pärast taasiseseisvumist alustas tööd Riigikogu õiguskaitsekomisjon. Komisjon, mis praegu kannab nime õiguskomisjon, on andnud märkimisväärse panuse riigi arengusse. Artikkel kajastab õiguskomisjoni tähtsamaid saavutusi ning olulisemaid tegemisi, tuginedes komisjoni istungite protokollidele, Riigikogu Kantselei koostatud allikatele ja endiste õigus(kaitse)komisjoni esimeeste meenutustele 2012. aasta suvel. Just meenutused annavad aimu komisjoni töökoormusest ja meeoludest.

VII Riigikogu

30.09.1992–10.03.1995

Riigikogu õiguskomisjon (1994. aasta detsembrini õiguskaitsekomisjon).

Esimehed: Jüri Adams (oktoober 1992 – märts 1993 ja september 1993 – november 1994), Jüri Rätsep (märts–august 1993) ja Daimar Liiv (8. novembrist 1994 alates).

1992. aasta 12. oktoobri istungil said komisjoni esimehe valimistel esimeses voorus võrdselt viis häält Jüri Adams ja Jüri Rätsep. Teises voorus kordus sama seis. Riigikogu juhatuse soovitusel vahetuvad esimehed iga 90 tööpäeva tagant, arvestamata talvist ja suvist puhkust (Riigikogu VII, VIII, IX koosseis, 2004, 121).

Jüri Rätsep meenutab: „... kehtinud reglement oli sellise olukorra lahendajana vait. Tekkinud paus lõppes Ülo Nugise kabinetis sellega, et Toompea esinduskogude (Ülemnõukogu, Põhiseaduse Assamblee, Riigikogu) mõistliku tegevuse oluline korraldaja Anu Laido leidis oma rahakotist vaskraamistusega Prantsuse frangi, mis ausal sportlikul viisil andis suuliselt ja ainukordseks kasutamiseks kehtestatud rotatsiooni alusel esimesteks kuudeks komisjoni esimehe koha kolleeg Jüri Adamsile.” (Kiri nr 2-7/12-237/2.)

Riigikogu VII koosseisu volituste ajal, mis oli põhiseaduse rakendamise seaduse kohaselt nelja aasta asemel kaks ja pool aastat, osalesid õiguskomisjoni töös erineva pikkusega ajavahemike jooksul järgmised liikmed: Jüri Adams, Priit Aimla, Rein Arjukes, Vootele Hansen, Andres Heinapuu, Toivo Jullinen, Kaido Kama, Tõnu-Reid Kukk, Mart Laar, Marju Lauristin, Daimar Liiv, Ardo Ojasalu, Matti Päts, Jüri Rätsep, Toivo Uustalo, Andra Veidemann ja Andrus Villem (Riigikogu VII, VIII, IX koosseis, 2004, 121).

1994. aasta detsembris nimetati õiguskaitsekomisjon ümber õiguskomisjoniks (Riigikogu VII, VIII ja IX koosseis, 2004, 129 – <http://www.riigikogu.ee/index.php?id=37269>). Termin „õiguskaitse” pärines nõukogude ajast, sellega käsitleti riigielu valdkonda, mis puudutas kohtuid, prokuratuuri, advokatuuri ja politseid.

1992. aastal valitud Riigikogu põhiülesandeks võib pidada põhiseaduslike institutsioonide töölerakendamiseks ja laiemalt põhiseadusest lähtuva õiguskorra loomiseks vajalike seaduste vastuvõtmist, samuti omandireformiga seotud suhete korraldamist ning ettevõtlust ja äritegevust kujundavaid seaduseelnõusid (Riigikogu VII, VIII ja IX koosseis, 2004, 175–176).

Neist eesmärkidest tulenevalt jõustusi õiguskomisjoni menetluses olnud õiguskantsleri tegevuse korraldamise seadus; Eesti Vabariigi kohtute arvu ja nende koosseisude ning maa- ja linnakohtute kohtukaasistujate arvu kindlaksmääramise seadus, samuti 1991. aastast pärinevate kohtute seaduse ja kohtuniku staatuse seaduse muudatused

(http://www.riigikogu.ee/public/Riigikogu/Oiguskomisjon/VII_OIK_menetletud_ja_RK_poolt_vastuvoetud_aktid_.pdf).

Jüri Adams meenutab: „Nende seaduste, millega käivitati uued nn põhiseaduslikud institutsioonid, eelnõud koostas reeglina vastava institutsiooni etteotsa kinnitatud isik oma töörühmaga. Me menetlesime need eelnõud seadusteks hästi kiiresti ja peaaegu ilma muutusteta. Tagantjärele on selge, et kõik see ei olnud sugugi hea.”

Jüri Rätsep märkis: „Minul kui riigiparaadi toimimise mõne vooruse ja paljude hädadega vaevatud praktikul oli kogemusi ehk liigagi, demokraatliku riigi ülesehitamise tarkust tuli aga tuletada kogetud vigadest. Niisugusena oli mul suhteliselt lihtsam võtta osa kolmeastmelise kohtusüsteemi kujundamise ja töö sisustamisega seotud eelnõude arutamisest. Head mõtteainet pakkusid ka arutlused õiguskantsleri ja riigikontrolöri institutsioonide modelleerijatega.” (Kiri nr 2-7/12-237/2.)

Omandireformiga seotud suhete korraldamisel väärrib esiletõstmist õiguskomisjoni menetluse tulemusena vastu võetud korteriomandiseadus, asjaõigusseaduse ja asjaõigusseaduse rakendamise seadus, kinnistusraamatuseadus ning kinnisasja sundvõõrandamise seadus, mis tagas omaniku õiguste kaitse tema vara sundvõõrandamise puhuks.

Ettevõtluse seisukohalt olid olulised tsiviilseadustiku üldosa seadus, mis sätestas füüsiliste ja juriidiliste isikute mõiste ning nende isikute tsiviilõiguste ja -kohustuste tekkimise ja teostamise alused, sealhulgas tehingute tegemise üldnõuded, ning äriseadustik, mis määratles füüsilisest isikust ettevõtja mõiste ning äriühingute liigid ja tegevuse korra (Riigikogu VII, VIII ja IX koosseis, 2004, 175–177).

VII Riigikogu õiguskaitsekomisjon menetles ka mitmeid karistusõigust korrigeerivaid seaduseelnõusid, sest tol ajal kehtis veel Eesti NSV kriminaalprotsessi koodeks ning kriminaalkoodeks. Samuti jõustus uus prokuratuuriseadus, notariaadiseadus ja jältustegevuse seadus. Komisjoni menetluses olid aga näiteks ka täitemenetluse seadustiku ja turvateenistuse seaduse eelnõu, Eestis inimsusevastaseid kuritegusid või sõjakuritegusid toimepannud isikute kriminaalvastutuse seaduse eelnõu ning ridamisi teisi eelnõusid (<http://www.riigikogu.ee/index.php?id=169480>).

Adams meenutab: „Juba 1992. aasta sügisel hakkas õiguskaitsekomisjoni menetlusse tulema uue eraõiguse alaseid eelnõusid. Esimene neist oli asjaõigusseaduse eelnõu, mis sai koos vastava rakendusseadusega vastu võetud 1993. aastal veel enne suvevaheajale minekut. Järgmisel aastal järgnes nendele tsiviilseadustiku üldosa seadus ja perekonnaseadus. Asjaõigusseadusega samal ajal menetleti ja võeti vastu ka notariaadiseadus, mis kutsus ellu uue notariaadi, mis erineb nõukogudeaegsest notariaadist nagu öö ja päev. Selle seaduse eelnõu olid koostanud tollased noored notarid ise. Nii notariaadiseadus kui ka asjaõigusseadus olid kiiresti vajalikud muuhulgas ka sellepärast, et nendest olenes tollal käima läinud omandireformi teostamine. Asjaõigusseaduse eelnõu oli justiitsministeeriumi tellimisel-organiseerimisel kirjutanud rühm Tartu ülikooli üliõpilasi, kellel aga sellepärast tuli pahandusi ja eksamitel läbikukkumisi mõne oma õppejõu juures.”

Küll töö selle lolli üles leiab, kes ta ära teeb!

„Riigikogu alatistes komisjonides menetletud eelnõude hulk oli erinev. Enim eelnõusid menetleti majanduskomisjonis ja õiguskomisjonis (kummaski ligikaudu 19% kõigist menetletud eelnõudest).” (Riigikogu VII, VIII ja IX koosseis, 2004, 175.) Ka järgmiste koosseisude puhul oli õiguskomisjonis menetletud eelnõude hulk suurem kui paljudes teistes komisjonides.

Daimar Liiv meenutab: „Kunagi öösel komisjonis arutledes, miks just meie komisjon nii palju tööd peab tegema, ütles selle peale Jüri Adams: Küll töö selle lolli üles leiab, kes ta ära teeb!”

Õiguskomisjoni viimasel istungil, kus osales komisjoni esimees Daimar Liiv ning komisjoni liikmed Priit Aimla ja Toivo Uustalo, andis iga kohalolnu hinnangu õiguskomisjoni tööle koosseisu vältel. Näiteks Toivo Uustalo märkis: „... komisjon on oma tööd teinud hästi,” ning lisas: „seadusandlus on selline maailma nähtus, mis kogu aeg areneb ja kunagi valmis ei saa.”

Protokollis on kirjas komisjoni liikme Aimla ütlus: „Mulle hakkas natuke kuskilt pidi see töö istuma – see komisjoni värk. Ehkki siin hulgas oli ka umbes kolmandiku võrra selliseid eelnõusid või veerandi võrra, millest ma eriti ei jagan’d ja ei jaga siia maani. Aga sellegi poolest valdav enamus asju on ka niimoodi hästi püüdlikult suhtudes ikkagi mõtlemisele seedimiskohased ...”

Daimar Liiv soovis oma kokkuvõttes sõnavõttus, „et mitte kunagi ei oleks sellist komisjoni õiguskomisjoni nime all, kus ainult juristid sees oleks.” Hiljem on ta meenutanud: „Just erinevate elualade ja elukogemustega inimeste koostöö muutis õiguskaitsekomisjoni töö tulemuse „maalähedasemaks” ja tavainimesele oluliselt arusaadavamaks, võrreldes paljude eelnõude juristidelt tulnud algtekstidega.”

Priit Aimla tõi oma viimases sõnavõttus välja teda häiriva probleemina selle, et komisjoni liikmed liiga kergekäeliselt komisjoni tööst kõrvale hoiavad. Ta sõnas: „Niipea kui antakse vabadus, et selle eest palka maha ei võeta, niipea nemad ei ole kohal.” Ta küsis: „Mis õigusega, kas neil endil ei teki südamepiin, et nii saab ju

seadus kuidagi kehvem, kui üks arvamus vähem või? ” (Protokoll nr 18, 23.02.1995.)

VIII Riigikogu

11.03.1995–13.03.1999

Õiguskomisjoni esimees: Daimar Liiv.

VIII koosseisu jooksul osalesid õiguskomisjoni töös erineva pikkusega ajavahemike jooksul järgmised Riigikogu liikmed: Priit Aimla, Viktor Andrejev, Ignar Fjuk, Vahur Glaase, Vootele Hansen, Karin Jaani, Tõnu-Reid Kukk, Jürgen Ligi, Daimar Liiv, Uno Mereste, Viktor Niitsoo, Siiri Oviir, Tõnis Seesmaa, Juhan Telgmaa, Mai Treial ja Aarne Veedla (Riigikogu VII, VIII, IX koosseis, 2004, 125).

VIII Riigikogu jätkas põhiseaduslike institutsioonide töökorralduse reguleerimist, tekkinud rakenduspraktikat arvestades tehti VIII koosseisus vastu võetud seadustes muudatusi ja võeti vastu uusi.

Täiskogu poolt seadusena vastu võetud õigusaktidest võib olulisemateks pidada järgmisi:

pärimisseadus, mis sätestas uudsena abikaasade vastastikuse testamendi ja pärimislepingu võimaluse, kuriteoohvritele riikliku hüvitise maksmise seadus, mille järgi on vägivallakuriteo ohvritel teatud tingimustel õigus riiklikule hüvitisele ning riigi poolt isikule alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamise seadus (Riigikogu VII, VIII ja IX koosseis, 2004, 179).

Vähetähtsaks ei saa pidada ka järgmiste õiguskomisjoni menetletud seaduste jõustumist: karistusregistri seadus, kriminaalhooldusseadus, alaealise mõjutusvahendite seadus, laeva lipuõiguse ja laevaregistrite seadus, laeva asjaõigusseadus, tsiviilkohtumenetluse seadustik, politseiteenistuse seadus, korruptsioonivastane seadus, halduskohtumenetluse seadustik.

Kriminaalhooldusseaduse eelnõu esimesel lugemisel ütles tollane justiitsminister Paul Varul, et see „kuulub nende seaduste hulka, mille kaudu me peaksime läbi viima karistusõiguse reformi. Praegu on ju avaliku õiguse üks olulisem osa – karistusõigus – eraõigusega võrreldes tunduvalt mahajäänud”, ning lisas, et karistusseadustikuga käivad päris intensiivsed ettevalmistustööd (<http://www.riigikogu.ee/?op=steno&stcommand=stenogramm&day=20&date=879336000&pkpkaupa=1&paevakord=1900004305>).

Daimar Liivi hinnangul oli üheks „Eesti kui e-riigi arengut väga oluliselt mõjutanud seaduseks, mille kallal õiguskomisjon pikalt ja põhjalikult töötas, 1997. aastal vastu võetud andmekogude seadus. Samuti tegeles komisjon põhjalikult isikuandmete kaitse seadusega”. Komisjon menetles ka eelnõu, millega kaotati surmanuhtlus. Liivi sõnul oli tegemist „väga raske menetlusega, kuna ühiskonnas olid väga elavad arutelud ja kuni lõpphääletuse tulemuse selgumiseni polnud kindel, et seadus vastu võetakse”.

Aastatel 1996–1999 valmistati ette mitmeid reforme, kuid need jäid läbi viimata, sest Riigikogu pidas valitsuse algatusi kas liialt tooreks või jõudsid need Riigikogusse vahetult enne volituste lõppu. Nüüd juba õiguskomisjoni nime kandva komisjoni menetluses oli võlaõigusseaduse üldosa seaduse eelnõu ja kohtute seaduse eelnõu. Samuti jäi Riigikogus heaks kiitmata juhtivkomisjonina õiguskomisjoni menetletud advokatuuri seaduse eelnõu ning õigusteenuse seaduse eelnõu. „Üheks advokatuuri seaduse eesmärgiks oli näiteks advokatuuri liikmete arvu oluline suurendamine, /.../ sest kohtumenetlused olid tihtipeale takistatud seetõttu, et advokaate ei olnud piisaval arvul”

(<http://www.riigikogu.ee/index.php?op=steno&stcommand=stenogramm&date=895734000&pkpkaupa=1&op2=print&paevakord=1900005090>). Riigikogu algatati enne koosseisu volituste lõppu informatsioonivabaduse seaduse eelnõu, mis oli praegu kehtiva avaliku teabe seaduse eelkäija, kuid ka see jäi menetlemata. Heaks ei kiidetud uut vangistusseadust. Samal ajal said seaduseks õiguskomisjonis menetletud sihtasutuste ja mittetulundusühingute tegutsemise aluseid sätestavad õigusaktid.

Daimar Liiv on enda juhitud komisjoni tööd iseloomustanud järgmiste märksõnadega: „Parlamentarism, ministeeriumid teadsid, et nende poolt esitatud eelnõud töötatakse õiguskomisjonis koos ministeeriumi ja teiste valdkonna asjatundjate ja huvigruppidega põhjalikult läbi ja seadus tuleb lõplikul kujul Riigikogu ette õiguskomisjoni poolt, mitte ei tule ministeeriumi seadusena välja. Talupojatarkus, hirmu puudumine tundmatu ees; innovatsioon. Õiguskomisjon pani oma asjad internetti aasta enne, kui Riigikogu oma asjad internetti sai. Avatus pressile, Riigikogu analüüsi osakonnast valitsusest sõltumatute analüüside tellimine. Riigikogu ja valitsuse suur usaldus komisjoni suhtes!” Liiv märkis veel, et „endised komisjoni ametnikud on välja toonud selle, et tegelikult olid nii ametnikud kui ka Riigikogu liikmed omavahel võrdsed, piiri ei tõmmatud teadlikult vahele. Sellele aitas kaasa see, et komisjoni personalivalik oli üks rangemaid, mis selle aja kohta Eestis üldse tehti. Selle tulemusena toimis komisjoni ja personali vaheline töö väga hästi. Aidati üksteist”.

IX Riigikogu

14.03.1999–21.03.2003

Õiguskomisjoni esimehed: Jüri Adams (märts 1999 – veebruar 2002) ja Väino Linde (18. veebruarist 2002 alates).

IX koosseisu jooksul osalesid õiguskomisjoni töös erineva pikkusega ajavahemike jooksul järgmised Riigikogu liikmed: Jüri Adams, Vootele Hansen, Jaak-Hans Kuks, Ando Leps, Väino Linde, Uno Mereste, Jaana Padrik, Georg Pelisaar, Koit Pikaro ja Harri Õunapuu (Riigikogu VII, VIII ja IX koosseis, 2004, 128).

IX Riigikogu volituste ajale langes pikalt ettevalmistatud karistusõiguse ja tsiviilõiguse reform.

Karistusõiguse reformi läbiviimiseks võeti vastu õiguskomisjoni menetletud „karistusseadustik, mis ühtlustas ja kaasajastas karistusõiguse terminoloogia ja põhimõtted. Kuriteo mõiste kõrval võeti kasutusele väärteo mõiste (varem

nimetati samalaadseid tegusid haldusõiguserikkumisteks). Varasemast kriminaalõigusest erinevalt võimaldati kuriteo toimepanijaks lugeda ka juriidilist isikut. Märgatavalt muudeti karistusmäärasid” (Riigikogu VII, VIII ja IX koosseis, 2004, 181). Vastuvõetud karistusseadustik asendas täielikult seni kehtinud Eesti NSV kriminaalkoodeksi (http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=011000013). Heaks kiideti väärteomenetluse seadustik ning kriminaalmenetluse seadustik, samuti kohtuekspertiisiseadus (<http://www.riigikogu.ee/public/Riigikogu/Dokumendid/9RKvastuvoetud.pdf>).

Väino Linde meenutab: „Ka kriminaalmenetluse seadustikku menetlesime väga pikalt ja sellega läks nii kiireks, et me istusime laupäeva hommikuti koos Lepsi ja Pikaroga ja arutasime.”

Eraõiguse valdkonna olulisematest vastuvõetud seadustest väärrib esiletõstmist võlaõigusseadus, uus tsiviilseadustiku üldosa seadus, mis varasemast ammendavamalt sätestab tsiviilõiguse üldpõhimõtted ja mis on üldosaks asjaõigusseaduse, võlaõigusseaduse, perekonnaseaduse ja pärimisseaduse regulatsioonile (Riigikogu VII, VIII ja IX koosseis, 2004, 181) ning tulundusühistuseadus.

„Vastuvõetud võlaõigusseadus koosneb 1068 paragrahvist, mis sätestavad kõigi enimentunud lepinguliikide ning lepinguväliste võlasuhete regulatsiooni. /.../ Seadus võeti vastu 2001. aasta sügisel pealkirja „Lepingute ja lepinguväliste kohustuste seadus” all, kuid jõustus 2002. aasta suvel, tulenevalt rakendamisseadusega tehtud muudatusest, võlaõigusseaduse nime all.” (Riigikogu VII, VIII ja IX koosseis, 2004, 181.)

Jüri Adams meenutab: „Arvan mäletavat, et Riigikogu VIII koosseisu viimasel suvel rääkis justiitsminister Paul Varul, et võlaõigusseaduse eelnõu on jõudnud nii kaugele, et nüüd võiks selle vastu võtta. Arvasin tookord, et järelejäanud umbes poole jooksul ei ole see ei tehniliselt ega poliitiliselt võimalik.

Riigikogu IX koosseisus, kui olin saanud õiguskomisjoni esimeheks, tuli peaminister Mart Laari juures töötav Matti Maasikas küsimusega, kunas võlaõigusseaduse eelnõu seaduseks võiks saada. Et Euroopa Liiduga ühinemise läbirääkimistel oli lubatud, et see seadus võetakse vastu veel VIII koosseisu ajal. Arvasin tookord, et eelnõu menetlemisele läheb kaks aastat. Peale tohutu hulga tehniliste ja terminoloogiliste probleemide oli ette näha, et tuleb ületada kaks olulist poliitilist vastuseisu. Esiteks eluruumide üürilepingute valdkonnas. Opositsioonis olnud keskerakond andiski sellel teemal otsustava lahingu ja üürilepingute vabadusega seotud hirmude vaigistamiseks töötati välja eraldi mehhanismid. Teiseks oli töölepingu peatükk, mille me aga tookord otsustasime hoopis välja jätta, see sai eraldi seaduseks alles Riigikogu XI koosseisu ajal.

Võlaõigusseadusega paralleelselt menetleti tulundusühistuseaduse eelnõu, seda tööd juhtis komisjoni poolelt Georg Pelisaar. See oli viimane oluline juriidilise isiku liigi seadus. Selle ja võlaõigusseaduse vastuvõtmisega jõudis peaaegu kümme aastat kestnud eraõiguse taasloomise protsess lõpule.”

Tulundusühistuseaduse kohta märkis justiitsminister Märt Rask 7. novembril 2001 nõnda: „Kui kõik muud äriühingud on kehtivas õiguses reguleeritud äriseadustikus, mis vastab juba kaasaja nõuetele, olles samaaegselt ka kooskõlas Euroopa Liidu õigusaktidega, siis kehtiv Eesti Vabariigi ühistuseadus pärineb aastast 1992, on üks esimesi seadusi ning ei haaku vahepeal toimunud ulatuslike muudatustega meie õiguskorras.”

(<http://www.riigikogu.ee/?op=steno&stcommand=stenogramm&day=07&date=1005130800&pkpkaua=1&paevakord=2000008230#pk2000008230>.)

IX koosseisu õiguskomisjoni menetletud eelnõudest võib esile tõsta veel jõustunud vangistusseadust, relvaseadust, advokatuuriseadust, samuti kohatäiturite, notarite ja vandetõlkide tegevuse aluseid sätestavaid seadusi

(http://www.riigikogu.ee/public/Riigikogu/Oiguskomisjon/IX_OIK_menetletud_ja_RK_poolt_vastuvoetud_aktid.pdf). Korrastati politseiteenistuse sotsiaalseid garantiisid ja teenistuse aluseid ning sätestati politseiametnikele eripension (http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=003672933).

IX koosseisu jooksul loovutas õiguskomisjon kokkuleppel põhiseaduskomisjoniga osa avaliku õiguse valdkonnast põhiseaduskomisjonile, näiteks kohtute seaduse, sest õiguskomisjoni menetletavate eelnõude hulk oli kasvanud liialt suureks.

VII, VIII ja IX Riigikogus menetleti seaduseelnõusid praegusega võrreldes mõneti erinevalt

Eelnõude menetlemine on oma põhiosas sarnane praegusega (RT I, 01.10.2011, 4; joonis 1), kuid on ka mõningaid erinevusi. Riigikogu statistikat sisaldavas raamatus (Riigikogu VII, VIII ja IX koosseis, 2004, 173) kirjeldatakse seda järgmiselt:

„Seaduseelnõusid arutati Riigikogus vähemalt kahel lugemisel (põhiseaduse muutmise seaduse ning riigieelarve ja lisaeelarve eelnõusid kolmel lugemisel). Nii ei olnud kolmas lugemine üldjuhul kohustuslik. /.../ Esimese lugemise eelsel arutelul juhtivkomisjonis kaasati menetlusse eelnõu algataja või tema esindaja ning vajadusel eksperdid. Komisjonil oli võimalus teha eelnõu suhtes üks järgmistest otsustest: suunata eelnõu esimesele lugemisele ja teha Riigikogule ettepanek esimene lugemine lõpetada; suunata eelnõu esimesele lugemisele ja teha Riigikogule ettepanek esimest lugemist mitte lõpetada; teha Riigikogule ettepanek arvata eelnõu enne päevakorda võtmist menetlusest välja (kuni 22.12.2000). Sellise ettepaneku võis teha ka pärast esimest lugemist.

Eelnõu esimesel lugemisel Riigikogu täiskogu istungil esines ettekandega kõigepealt eelnõu algataja või tema esindaja, selgitades eelnõu esitamise põhjusi ja sisu. Vabariigi Valitsuse esitatud eelnõude puhul esitasid ministrid sageli Riigikogu juhatusele taotlusi täiendada kaasettekande pidamiseks. Sellisel juhul abistasid ministeeriumide spetsialistid ministreid eelkõige Riigikogu liikmete küsimustele vastamisel. Lõpuks esines kaasettekandega juhtivkomisjoni esindaja. /.../ Riigikogu liikmetel oli õigus esitada küsimusi nii ettekandjale kui ka kaasettekandjatele. /.../

Muudatusettepanekuid võis esitada pärast esimese lugemise lõpetamist ning ainult algatatud eelnõus reguleeritava õigussuhte kohta. Mõnikord toetas juhtivkomisjon

siiski ka muudatusettepanekuid, mis laiendasid eelnõu reguleerimisala. Kõige kurioossem näide pärineb Riigikogu VII koosseisust, kui ühe muudatusettepanekuga liideti kaubandusregistriseadusele kaubandusseadustik ning saadud tekst võeti vastu äriseadustikuna (15.02.1995).”

Lisaks selgitatakse: „Teise lugemise eel toimus juhtivkomisjonis arutelu, mille käigus vaadati läbi eelnõule esitatud muudatusettepanekud. /.../ Juhtivkomisjon langetas ettepaneku kohta ühe järgmistest otsustest: arvestada täielikult; arvestada osaliselt; arvestada sisuliselt; arvestada sisuliselt, muutes redaktsiooni; jätta arvestamata. /.../ Teise lugemise arutelul Riigikogu täiskogu istungil esines ettekandega esmalt eelnõu algataja või tema esindaja ning seejärel juhtivkomisjoni kaasettekandja. Sageli tuli ette, et ettekandja ja kaasettekandja ettekanded suures osas kattusid.

Teisel lugemisel toimus Riigikogu täiskogus ka muudatusettepanekute läbivaatamine ja hääletamine. /.../ Teatud juhtudel oli ettepanekute hääletamine kohustuslik. Enne ettepaneku hääletamist oli selle esitajal, eelnõu algatajal ja juhtivkomisjoni esindajal õigus ettepanekut ühe minuti jooksul kommenteerida.

Kui eelnõule esitati mitu üksteist välistavat ettepanekut, korraldati nende vahel konkureeriv hääletus. See seisnes reas hääletusvoorudes (sõltuvalt ettepanekute arvust) ja igas voorus langes välja kõige vähem hääli saanud ettepanek. /.../

Suunates eelnõu teisele lugemisele, võis juhtivkomisjon teha Riigikogule ühe järgmistest ettepanekutest: lugemine katkestada; lugemine lõpetada ja korraldada eelnõu lõpphääletus; lugemine lõpetada ja suunata eelnõu kolmandale lugemisele. Teise lugemise katkestamise võimalust kasutati sageli.” (Riigikogu VII, VIII ja IX koosseis, 2004, 173–174.)

X Riigikogu

22.03.2003–26.03.2007

Õiguskomisjoni esimehed: Märt Rask (aprill 2003 – september 2004) ja Väino Linde (septembrist 2004 alates).

X koosseisu jooksul osalesid õiguskomisjoni töös erineva pikkusega ajavahemike jooksul järgmised Riigikogu liikmed: Helmer Jõgi, Ago-Endrik Kerge, Siim-Valmar Kiisler, Olev Laanjärv, Margus Leivo, Väino Linde, Tiit Mae, Koit Pikaro, Jaanus Rahumägi, Ülle Rajasalu, Märt Rask, Reet Roos, Arno Rossman, Ain Seppik, Ken-Marti Vaher, Vladimir Velman ja Aivar Õun (Riigikogu X koosseis, 2007, 98).

Eesti ühinemine Euroopa Liiduga oli vaieldamatult tähtsaimaid X Riigikogu ajal toimunud sündmusi, mille ettevalmistused ja parlamenditöö mehhanismi uuendamine mõjutasid oluliselt nii Riigikogu seda koosseisu kui ka parlamendi tööd pikemas perspektiivis.

Komisjonide töös tekkis uus valdkond – arvamuste andmine Euroopa Liidu õigusaktide ettevalmistamisprotsessis. X koosseisu õiguskomisjon andis Euroopa Liidu asjades kokku 34 arvamust (Aarma 2007, 17).

Eesti Euroopa Liiduga ühinemisele lisaks mõjutas seadusloomet Eesti kiire majanduskasv (Sära 2007, 26).

X koosseisu esimesi ülesandeid oli rakendada eelmise koosseisu poolt vastuvõetud kriminaalmenetluse seadustik ning viia lõpuni karistusõiguse reform. Seadusena võeti vastu riigi õigusabi seaduse eelnõu. X Riigikogu töö tulemusena jõustus ka väga mahukas tsiviilkohtumenetluse seadustik, mille eesmärk oli muuta kohtupidamine tõhusamaks ja pooltele läbipaistvamaks, samuti tunnistajakaitse seadus, mille näol oli tegemist täiesti uue seadusega ning see töötati välja selleks, et võidelda efektiivsemalt kuritegevuse vastu ja kaitsta isikuid, kes soovivad ja saavad kaasa aidata kuritegude avastamisele

(<http://www.riigikogu.ee/?op=steno&stcommand=stenogramm&day=07&date=1101294000&pkpkaupa=1&paevakord=2000011470#pk2000011470>).

Uues täitemenetluse seadustikus püüti leida tasakaal nõuete tõhusa täitmise ja võlgniku õiguste vahel. Vastuvõetud ohvriabi seaduse eesmärk oli osutada abi hooletuse või halva kohtlemise, füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivalla ohvriks langenud inimestele (Riigikogu X koosseis, 2007, 40). Märkimist vääriwad ka vastuvõetud turvaseadus, nimeseadus, sõjahaudade kaitse seadus, keelatud rajatise kõrvaldamise seadus (viimast Vabariigi President välja ei kuulutanud) (http://www.riigikogu.ee/public/Riigikogu/Oiguskomisjon/X_OIK_menetletud_ja_R_K_poolt_vastuvoetud_aktid.pdf).

Märt Rask meenutab: „Eelnõud, mida komisjon parlamendi menetluseks ette valmistas, olid hädavajalikud meie oma siseriiklike õigusreformide lõpuleviimiseks ja Euroopa Liiduga liitumise aluse loomiseks. Üldiselt läks Eestil väga hästi, kuna omariikliku uue õiguskorra loomine langes ajaliselt kokku euroopaliku õigusintegratsiooniga. Möödas olid ajad, mil sooviti kehtima panna sõjajärelseid õigusakte. Me saime luua oma õiguskorra kõige modernsemate, seni isegi meie nii-öelda mudelriikides kehtestamata õigusdoktriinide ja näidete varal.

Mulle tundub, et õiguskomisjoni esimehena tuli mul tegeleda iseenda järeleaitamise tundidega, sest paljud eelnõud, mis justiitsministeeriumis ette valmistati, olid jõudnud selleks ajaks, kui mina kohale jõudsin, õiguskomisjoni, et seadusteks saada. Kuna seadusloome on sedavõrd kollektiivne tegevus, et üksikautori osa ühe õigusakti väljatöötamisel pudeneb paratamatult ajalootolmuks, ei suuda ma ei iseenda ega komisjoni tööd hinnata.”

Varasemate koosseisudega võrreldes muutus 11.02.2003 vastu võetud uue Riigikogu kodukorra seaduse kehtima hakkamisega seaduseelnõude menetlemine. Kokkuvõtte on sellest teinud Janek Laidvee ja Tiina Runthal artiklis „Õigusloome suundumused ja Riigikogu uuendatud kodukord” (Riigikogu X koosseis, 2007, 44–49).

Uues kodukorras ühtlustati seaduseelnõude ja Riigikogu otsuse-eelnõude menetlemise kord; otsuse-eelnõude puhul toimuvad seniste arutelude asemel lugemised nagu seaduseelnõude puhul. Mõisteliselt eristatakse seaduseelnõu algatamisi ja otsuse-eelnõu esitamisi.

„Uuenduseks on põhimõte, et kõik menetlusse võetud eelnõud jõuavad täiskogu ette esimesele lugemisele, mis muutis esimese lugemise menetlemise korras olulisemaks. /.../ Komisjonidele anti suurem roll eelnõude teisel lugemisel – põhiettekanade peab siis ainult komisjoni esindaja. /.../ Uue kodukorra kohaselt läbivad kõik seaduseelnõud enne lõpphääletust kolm lugemist. /.../ Tähtsustamaks ja soodustamaks poliitilist arutelu ja läbirääkimisi komisjonide istungitel, kehtestati selgesõnaliselt nende kinnisuse põhimõte. Selle kohaselt on istung avalik ainult komisjoni vastava otsuse korral.” (Riigikogu X koosseis, 2007, 47.)

XI Riigikogu

27.03.2007–26.03.2011

Õiguskomisjoni esimees: Ken-Marti Vaher.

XI koosseisu jooksul osalesid õiguskomisjoni töös erineva pikkusega ajavahemiku jooksul järgmised Riigikogu liikmed: Robert Antropov, Elle Kull, Tiit Kuusmik, Kalle Laanet, Maret Maripuu, Tiina Oraste, Hanno Pevkur, Jaanus Rahumägi, Indrek Saar, Erik Salumäe, Ain Seppik, Toivo Tootsen ja Ken-Marti Vaher (Riigikogu XI koosseis, 2011, 86).

2008. aastal võeti vastu uus pärimisseadus, mis sisaldas erineva kaaluga muudatusi; olulisim oli seni kehtinud pärimisseaduses sisalduva pärandvara nn vastuvõtusüsteemi asendamine loobumissüsteemiga. 2007. aasta nn pronksiöö sündmuste käigus ilmnenu õiguslike regulatsioonide puuduste kõrvaldamiseks täiendati 2008. aasta juunis politseiseadust sätetega viibimiskeelu, isiku kinnipidamise, turvakontrolli, politsei erivahendite, füüsilise jõu, teenistusköera ja aktiivse kaitse vahendite kasutamise kohta. Sama seaduse raames muudeti ka avaliku koosseisude korraldamise reegleid (Riigikogu XI koosseis, 2011, 32–33, 40).

2009. aastal võeti vastu politsei ja piirivalve seadus ning selle mahukas rakendamise seadus (Riigikogu XI koosseis, 2011, 29), samuti uus perekonnaseadus, mis tegi suuremaid muudatusi kolmes valdkonnas: abikaasade varalised suhted, hooldusõiguse uuendamine laste ja vanemate suhetes ning eestkostesüsteem. Viidi läbi põhjalik reform tööõiguses ning jõustati uus töölepingu seadus, mis asendas Eesti Vabariigi Ülemnõukogu poolt 1992. aastal vastu võetud redaktsiooni ja koondas endasse normid, mis varem sisaldasid palgaseaduses, puhkuseaduses ning töö- ja puhkeaja seaduses (Riigikogu XI koosseis, 2011, 20).

Seda, millises komisjonis hakatakse menetlema töölepingu seadust, hääletati erandlikult parlamendi täiskogus (samasugust juhtivkomisjoni määramist kasutati töölepingu seaduse eelnõu puhul ka XII Riigikogus). Valiti, kas seda hakkab menetlema sotsiaalkomisjon või õiguskomisjon. „Tegelikult on töölepingu seaduse õiguskomisjonis menetlemine loomulik, sest oma olemuselt on tegemist võlaõiguse osaga,” ütles Vaher. Sõnaselgelt sätestati töölepingu koht teiste võlaõiguslike lepingute süsteemis ja selle seos käsunduslepinguga. Lisaks muudeti sama problemaatikaga seoses veel rohkem kui 40 seaduse sätteid (Riigikogu XI koosseis, 2011, 21).

Eesti rahvusliku julgeoleku kaitseks algatatud riigivastaste süütegude seaduspakett võeti vastu 2009. aasta lõpus. Muu hulgas tõsteti selle seadusega riigireetmise eest karistust kuni eluaegse vangistuseni ja muudeti kuriteoks mitmed Eesti Vabariigi vastased teod, mida karistusseadustik seni ei katnud. Näiteks muutus kuriteoks vandenõu Eesti Vabariigi vastu, massilise korratuse ettevalmistamine või selles osalemisele üleskutsumine ning politseinike või kaitseväelaste Eesti Vabariigi vastane üleskutsumine teenistuskohustuse mittetäitmisele. Loodi võimalus võtta kodakondsus naturaliseeritud isikult või elamisluba välismaalaselt, kes on mõistetud süüdi Eesti Vabariigi vastaste süütegude eest (RT I 2009, 51, 347). 2010. aastal võeti vastu võlgade ümberkujundamise ja võlakaitse seadus, mis oli üks mahukamatest parlamendi enda algatatud eelnõu XI Riigikogus.

Ümberkujundamise ja võlakaitse seadus lõi esmakordselt Eestis makseraskustes eraisikutele võimaluse kohtu abiga võlgasid ümber kujundades ja pankrotti vältides olukorrast välja tulla (RT I, 06.12.2010, 1). „See on hea näide parlamendi ja valitsuse jõudude mingil kujul ebaproportsionaalses jaotumises. Kui eelnõu ei ole algatatud valitsuses, vaid parlamendi poolt ja parlament on selle vastu võtnud, siis rakendaja peab paratamatult olema valitsus, üks ministeeriumitest, siis see ministeerium peab selle eelnõu omaks võtma. Kui ta seda piisavalt omaks ei võta, s.t ei taga ressursi elluviimiseks, siis on seaduse rakendamine päriselus raskendatud. Aga seaduse elluviimise juurde käib laiaulatuslik teavitamine ja selgitamine erinevatele sihtgruppidele, inimeste kaasamine, lõimimine olemasolevate süsteemidega, näiteks võlanõustamisega jne. Samas on antud seaduse aktuaalsus pisut vähenenud, sest me oleme majanduskriisist õrnalt üle saamas, aga kui peaks tulema järgmine majanduskriis, siis on meil regulatsioon olemas. Siiani oli see Eesti seadusandluses selgelt puuduv osa,” meenutab Ken-Marti Vaher 2012. aasta suvel seaduse sündi.

Samal aastal reformiti politseiamet, julgestus- ja keskkriminaalpolitsei, politseiprefektuurid, piirivalve lennusk, piirivalvepiirkonnad, kodakondsus- ja migratsiooniamet ning piirivalveamet ühiseks politsei- ja piirivalveametiks, mille tulemusena tekkis Eesti suurim, umbes 7000 töökohaga riigiasutus.

2010. aastal menetleti ka uut päästeteenistuse seadust ning uut päästeseadust, millest eraldati tuleohutuse normid, mis said eraldi tuleohutuse seaduseks (Riigikogu XI koosseis, 2011, 29). Täiendati ka karistusseadustikku ning võeti vastu uus abipolitseiniku seadus, millega muu hulgas anti esmakordselt abipolitseinikule pädevus iseseisvaks tegutsemiseks (samad õigused tagati päästeseadusega vabatahtlikule päästjale). „See tähendab, et vabatahtlikul, kes on eelnevalt läbinud kaheastmelise koolituse, on õigus iseseisvalt osaleda päästetööl või avaliku korra tagamisel, juhindudes pääste- või politseiniku korraldustest,” ütleb Vaher.

2011. aasta alguses viidi kriminaalmenetluse seadustikku sisse suurem muudatuste pakett ning tunnistati kehtetuks jälitustegevuse seadus, viies vastavad normid täiendatud kujul kriminaalmenetluse seadustikku, politsei ja piirivalve seadusesse, tolliseadusesse ja veel teistesse seadustesse, millel on jälitustegevusega puutumus (Riigikogu XI koosseis, 2011, 32).

Korrakaitseseadus (2011) on Eesti õigusaktide süsteemis uus nähtus. Seaduse eesmärk on sätestada avaliku korra kaitse üldpõhimõtted ja alused. Kõige rohkem puudutab korrakaitseseadus politsei töövaldkonda. Neli aastat menetletud ja lõpuks vastu võetud seadus jäi ootama jõustumist rakendusseadusega, mida XI Riigikogu vastu ei võtnud (Riigikogu XI koosseis, 2011, 33).

„On mingi jäikus, mis paratamatult tuleb valitsuse poolt esile, ja selles ongi parlamendil väga tähtis roll, et ta käib teatud olulised asjad, milles pole leitud kokkuleppeid, veel kord üle. Minu kogemus ütleb, et eelnõu menetlemisel parlamendi komisjonis ei ole valitsuse liikmed enam nii jäigad, vaid nad suudavad rohkem vaadata asju huvigruppide, puudutatud osapoolte seisukohast. Seadusandjal kolmanda osapoolena on selge ülesanne lahendada teatud pingeid, mis on tekkinud eelnõu ettevalmistamise käigus valitsuse ja huvigruppide vahel. Ehkki võime alati valitsust kritiseerida, miks nad rohkem ei kaasa, saame siiski ka tõdeda, et lisaks valitsusele on kaasamises tähtis roll just parlamendil ja parlamendi komisjonidel. Sest mis puudutab kolmandaid osapooli (huvigruppe), siis võib täheldada, et tihti „ärkavad” nad alles siis, kui asjad on juba parlamendi laua peal. Alles siis hakkavad mõned huvigrupid võtma teemat tõsiselt. Parlament on see koht, kus peaks toimuma sisulise kaasamise kõrghetk,” iseloomustab Ken-Marti Vaher aega XI Riigikogu õiguskomisjoni esimehena.

XII Riigikogu alates 27.03.2011

Õiguskomisjoni esimees: Marko Pomerants.

XII Riigikogus on osalenud õiguskomisjoni töös erineva pikkusega ajavahemike jooksul järgmised Riigikogu liikmed: Andres Anvelt, Igor Gräzin, Kalle Jents, Siim Kabrits, Marko Pomerants, Valdo Randpere, Kalle Laanet, Neeme Suur, Priit Toobal, Marika Tuus-Laul ja Peeter Võsa (09.11.12 seisuga) (<http://www.riigikogu.ee/index.php?id=169481>).

Selle koosseisu õiguskomisjon jätkas tööelu reguleerivate seaduseelnõude menetlemist. Näiteks kollektiivlepingu seaduse muutmise seaduse eelnõu, mis jõustus 2012. aasta mais ning millega sätestatud protseduurireeglite järgimisel saab tähtaja möödumise tõttu kehtivuse kaotanud kollektiivlepingu üles öelda ja selle edasikehtivuse lõpetada (<http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=46002b2b-2943-0783-6059-e2ab27329298>). Jätkati ka karistusseadustiku muudatustega, mis käsitlevad inimkaubanduse, prostitutsiooni ja ebaseadusliku doonorlusega seotud kuritegevust (<http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=9cf009fa-d9f2-82ea-269f-4eb4e0e26134>).

Vastu on võetud politsei ja piirivalve seaduse, päästeseaduse, päästeteenistuse seaduse muutmise ning asutuste ümberkorraldamisest tulenevalt teiste seaduste muutmise seadus, mille eesmärk oli päästeameti kohalike asutuste ümberkorraldamine ja päästeametiga ühendamise, häirekeskuse moodustamine ning prefektuuride ümberkorraldamine, et seniste politseiasutuste töö toimiks ühe valitsusasutuseks ehk politsei- ja piirivalveametina

(<http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=b696cd9c-f613-379a-be52-43065089019f&>). Praegune koosseis on jõudnud reguleerida ka vabatahtlike merepäästjate tegevuse õiguslikke aluseid (<http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=7073b8f4-442d-494e-bf3b-3afc3032d8ce&>) ning laiendada ravi kohaldamise võimalusi karistussüsteemi osana seksuaalkurjategijatele (<http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=002f8f61-4129-4edb-8859-99be22179a27&>). Masu ajal kasvanud tsiviilkohtupidamise riigilõivumäärad nihutati tagasi põhiseaduspärasele tasemele (<http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=66ff74e2-679c-4088-9d57-f404ba313b4a&%29>). Tegeldi tsiviilkohtumenetluse ökonoomika küsimustega (<http://www.riigikogu.ee/index.php?id=169477>).

Marko Pomerants: „Alates aastast 2009 on Eestis käimas debatt, kas seaduseid on mingitel asjaoludel võimalik ühise pakatina ühe eelnõuna koos menetleda. Kõigile on tänaseks selge, et see ei peaks nii käima, kui reguleeritakse täiesti omavahelise seoseta asju, aga kui asi puudutab kohtule juurdepääsu ja kohtupidamise ökonoomsust, siis kas see seos on piisav. Õiguskomisjon leidis, et on, kui ta menetles riigilõivuseadust, tsiviilkohtumenetluse seadustikku ja teisi seadusi ühises eelnõus 206 SE. Sellised debadid jäävad opositsiooni algatada ka edaspidi. Eks erinevad lauapooled annavadki erineva vaatenurga. Käies siseministrina õiguskomisjonis, ei saanud ma tihti aru, kuidas komisjoni ametnikud ei ole valmis mu tempoga kaasa tulema. Saades teada, et mind ootab ees õiguskomisjoni esimeheks saamine, ei olnud ma sugugi õnnelik just nende ametnike tõttu, kellega ma olen tänaseks üle aasta koos töötanud. Istudes nendega koos nüüd laua teisel poolel, näen ma, et nad on oma teenindatavate saadikute kaitsel, et need võimalikult kvaliteetse tulemi üle saaks otsustada. Nad on oma karjääri ning mitmete koosseisude jooksul näinud erinevaid debatte sama seaduse muutmisel. Näinud ka tormakuse tulemusi. Loodan, et tänaseks oleme leidnud hea klapi ja kompromissi tööstiili ja tempo osas.”

Inimeste meeli köitis jätitustoimingutega seonduv, ennekõike teavitamise seisukohast, nii sai vastav regulatsioon Riigikogus jälle uuenduskuuri. Riigikogu võttis vastu kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse, millega täpsustatakse jätitustoimingust teavitamata jätmise ja jätitustoiminguga kogutud andmete tutvustamata jätmise aluseid, luuakse jätitustoimingute infosüsteem, mille eesmärk on korraldada paremini jätitusasutuste, prokuratuuri ja kohtute tööd ning võimaldada pidada statistikat jätitustoimingute, jätitustoimingu taotluste ja lubade ning isikute üle, kelle kohta jätitustoimingutega teavet kogutakse. Samuti menetles õiguskomisjon eelnõu, mille sisuks oli ligi 20 aastat lahendamata küsimus Riikliku VEB Fondi sertifikaatidega tagatud nõuete hüvitamise kohta.

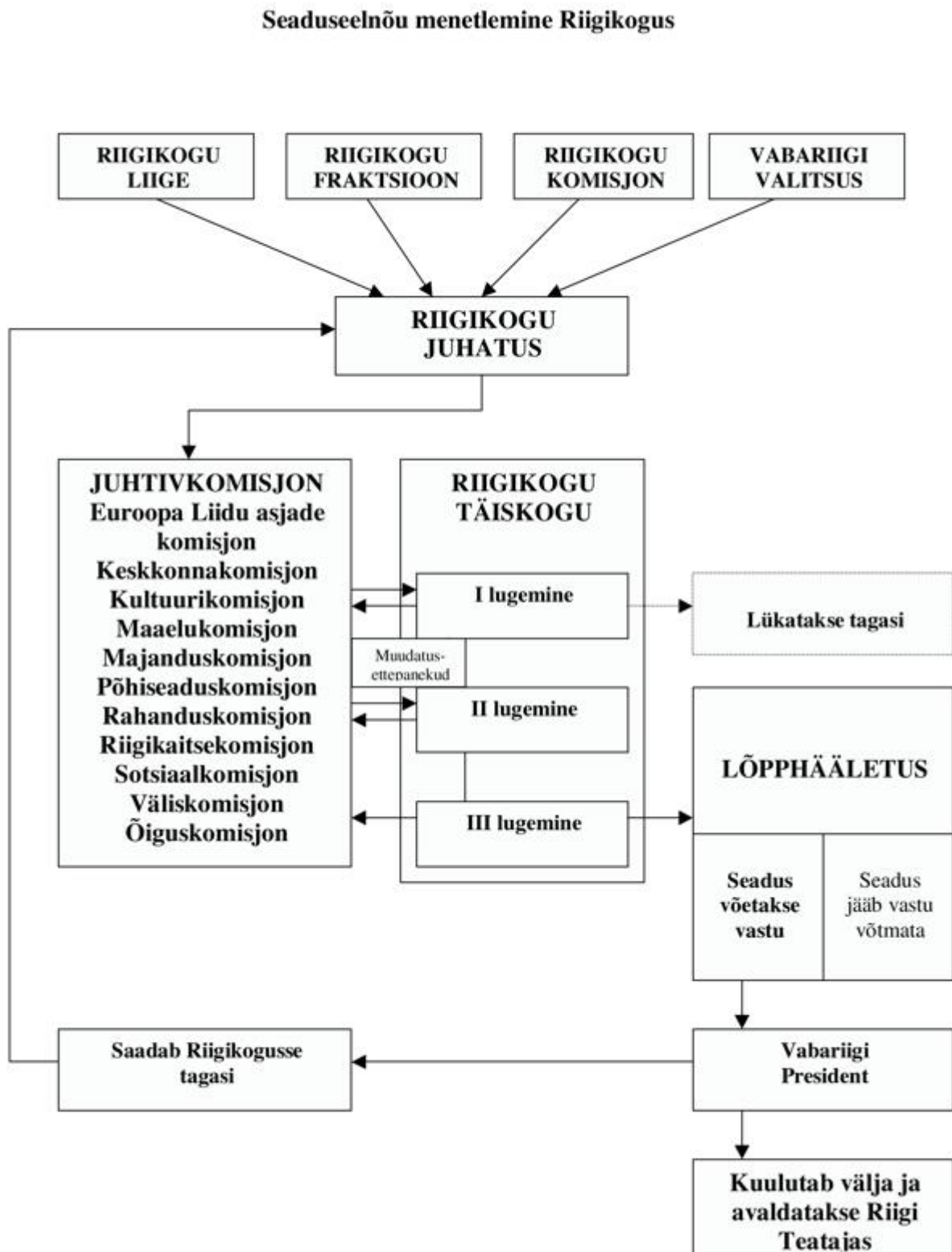
Kindlasti on seda perioodi iseloomustav märksõna ka ühisistungid erinevate komisjonidega, näiteks Euroopa Liidu asjade komisjoni, põhiseaduskomisjoni ja õiguskomisjoni ühisistung arvamuse kujundamiseks Euroopa Komisjoni teatise kohta Euroopa Parlamendile ja nõukogule, mis käsitleb menetlusi, millega Euroopa Parlament kontrollib koostöös liikmesriikide parlamentidega Europoli tegevust (02.05.2011). Samuti arvamuste andmine Riigikohtule erinevate sätete

põhiseaduspärasuse kohta ning tutvumine erinevate õiguskaitse asutuste tööga (http://www.parlament.ee/index.php?id=13813724&parent_id=10580510).

Riigikogu Kantselei personaliosakonna andmetel on 20 aasta vältel komisjoni liikmeid nende töös abistanud järgmised õiguskomisjoni ametnikud:

Kadri Brügel, Rain Eensaar, Elin Heinvee, Kristel Hook, Olavi Jänes, Tiia-Liis Jürgenson, Kristin Karu, Helgi Kundla, Tiina Kärсна, Anneli Laanep Joandi, Raini Laide, Reet Leetmaa, Kadri Lensment, Maiga Liiv, Linnar Liivamägi, Maire Miglai, Mari Minn-Cypriano, Mari Oro, Iivi Otto, Peep Pihlak, Ants Pinding, Anneli Redi, Heli Reinberg-Rits, Carina Rikart, Indrek Ross, Keiu Rõa, Elle Sepp, Silja Tammeorg, Mall Valk, Priit Vinkel ja Mihkel Värton.

Joonis 1. Seaduseelnõu menetlemine Riigikogus aastal 2012

Kasutatud kirjandus

Aarma, O. (2007). Eesti liitumine Euroopa Liiduga ja muutused Riigikogu töös. – Riigikogu X koosseis. Tallinn: Riigikogu Kantselei, Eesti Rahvusraamatukogu, lk 11–19.

Jüri Rätsepa kiri õiguskomisjonile, nr 2-7/12-237/2, 17.09.2012. – http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=dokumentide_detailid&pid=ee3983a5-6913-4865-ad06-a887d379eebd&

Riigikogu VII, VIII ja IX koosseis. Statistikat ja kommentaare (2004). Tallinn: Riigikogu Kantselei, Eesti Rahvusraamatukogu.

Riigikogu X koosseis. Statistikat ja ülevaateid (2007). Tallinn: Riigikogu Kantselei, Eesti Rahvusraamatukogu.

Riigikogu XI koosseis. Statistikat ja ülevaateid (2011). Tallinn: Riigikogu Kantselei, Eesti Rahvusraamatukogu.

Sära, S. (2007). Õigusloomest. – Riigikogu X koosseis. Tallinn: Riigikogu Kantselei, Eesti Rahvusraamatukogu, lk 26–43.

Riigikogu õiguskomisjon. Täiskogul menetletud eelnõud, 12. koosseis. – <http://www.riigikogu.ee/index.php?id=169477>

Riigikogu õiguskomisjoni liikmed ja ametnikud. – <http://www.riigikogu.ee/index.php?id=169481>

Riigikogu õiguskomisjoni tööst. – <http://www.riigikogu.ee/index.php?id=169480>

Riigikogu õiguskomisjoni tegemised 11.04.2011–11.06.2012. – http://www.parlament.ee/index.php?id=13813724&parent_id=10580510

Riigikogu õiguskomisjoni protokollid: nr 18, 23.02.1995; nr 5, 02.05.2011.

VII Riigikogu koosseisu vastuvõetud õigusaktid, mille juhtivkomisjon oli õigus(kaitse) komisjon. – http://www.riigikogu.ee/public/Riigikogu/Oiguskomisjon/VII_OIK_menetletud_ja_R_K_poolt_vastuvoetud_aktid_.pdf

IX Riigikogu koosseisu vastuvõetud õigusaktid, mille juhtivkomisjon oli õiguskomisjon. – http://www.riigikogu.ee/public/Riigikogu/Oiguskomisjon/IX_OIK_menetletud_ja_R_K_poolt_vastuvoetud_aktid_.pdf

IX Riigikogu vastuvõetud õigusaktid. – <http://www.riigikogu.ee/public/Riigikogu/Dokumendid/9RKvastuvoetud.pdf>

X Riigikogu koosseisu vastuvõetud õigusaktid, mille juhtivkomisjon oli õiguskomisjon. –

[http://www.riigikogu.ee/public/Riigikogu/Oiguskomisjon/X OIK menetletud ja RK poolt vastuvoetud aktid.pdf](http://www.riigikogu.ee/public/Riigikogu/Oiguskomisjon/X_OIK_menetletud_ja_RK_poolt_vastuvoetud_aktid.pdf)

Advokatuuri seaduse eelnõu esimese lugemise stenogramm 21.05.1998. –

<http://www.riigikogu.ee/index.php?op=steno&stcommand=stenogramm&date=895734000&pkpkaupa=1&op2=print&paevakord=1900005090>

Karistusseadustiku muutmise seaduse eelnõu seletuskiri.

– <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=9cf009fa-d9f2-82ea-269f-4eb4e0e26134&>

Karistusseadustiku rakendamise seaduse eelnõu.

– http://www.riigikogu.ee/?op=emspain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=011000013

Karistusseadustiku, avaliku teenistuse seaduse ja välismaalaste seaduse muutmise seadus. – Riigi Teataja I 2009, 51, 347;

<http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=703747&u=20121101133713>

Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku, psühhiaatrilise abi seaduse, karistusregistri seaduse, kriminaalhooldusseaduse ja tervishoiuteenuste korraldamise seaduse muutmise seadus.

– <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=002f8f61-4129-4edb-8859-99be22179a27&>

Kollektiivlepingu seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. –

<http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=46002b2b-2943-0783-6059-e2ab27329298&>

Kriminaalhooldusseaduse eelnõu esimese lugemise stenogramm 12.11.1997. –

<http://www.riigikogu.ee/?op=steno&stcommand=stenogramm&day=20&date=879336000&pkpkaupa=1&paevakord=1900004305>

Politsei ja piirivalve seaduse ning meresõiduohutuse seaduse muutmise seadus. –

<http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=7073b8f4-442d-494e-bf3b-3afc3032d8ce&>

Politsei ja piirivalve seaduse, päästeseaduse, päästeteenistuse seaduse muutmise ning asutuste ümberkorraldamisest tulenevalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. –

<http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=b696cd9c-f613-379a-be52-43065089019f&>

Politseiteenistuse seaduse ja politseiseaduse muutmise seaduse teise lugemise jätkamise tekst.

– http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=003672933

Riigikogu kodu- ja töökorra seadus. – Riigi Teataja I, 01.10.2011, 4.

Riigilõivuseaduse, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus. – <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=66ff74e2-679c-4088-9d57-f404ba313b4a&%29>

Tulundusühistuseaduse eelnõu teise lugemise jätkamise stenogramm 7.11. 2001. – <http://www.riigikogu.ee/?op=steno&stcommand=stenogramm&day=07&date=1005130800&pkpkaupa=1&paevakord=2000008230#pk2000008230>

Tunnistajakaitse seaduse eelnõu esimese lugemise stenogramm 24.11.2004. – <http://www.riigikogu.ee/?op=steno&stcommand=stenogramm&day=07&date=1101294000&pkpkaupa=1&paevakord=2000011470#pk2000011470>

Võlgade ümberkujundamise ja võlakaitse seadus. – [Riigi Teataja I, 06.12.2010, 1.](#)